

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJTIMOIIY-EMOTSIONAL KOMPETENSIYALARNI O'YIN TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEKANIZMLARI

A.T.Yuldashev¹ 

Mas'ul muallif: Yuldashev Alisher Tursinbayevich, Innovatsion texnologiyalar universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor t.f.b.f.d (PhD).

e-mail: a.t.yuldashev@gmail.com

Received: 02 Oktabr 2026

Accepted: 07 Oktabr 2026

Published: 12 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Yuldashev, A. T. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJTIMOIIY-EMOTSIONAL KOMPETENSIYALARNI O'YIN TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEKANIZMLARI / A. T. Yuldashev // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 1. — B. 414–418.

1. Innovatsion texnologiyalar universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor t.f.b.f.d (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni o'yin texnologiyalari asosida rivojlantirishning innovatsion pedagogik mexanizmlari yoritiladi. Bolalarning o'z his-tuyg'ularini anglash va ifodalash, tengdoshlari bilan samarali muloqot qilish, hamkorlikka kirishish, nizoli vaziyatlarda maqbul yechim topish hamda boshqa insonlarning emotsional holatini tushunish ko'nikmalarini shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Shuningdek, rolli, didaktik, syujetli va interaktiv o'yinlardan maqsadli foydalanishning pedagogik imkoniyatlari, tarbiyachining yo'naltiruvchi faoliyati hamda bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish zarurati tahlil qilinadi. O'yin jarayonini ta'limiy maqsadlar bilan uyg'unlashtirish, emotsional jihatdan xavfsiz muhit yaratish va bolalarning ijtimoiy faolligini qo'llab-quvvatlashga asoslangan innovatsion yondashuvlar asoslab beriladi. Maqola maktabgacha ta'lim amaliyotida ijtimoiy-emotsional rivojlanishni takomillashtirishga qaratilgan metodik tavsiyalarni ishlab chiqish uchun nazariy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, maktabgacha yoshdagi bolalar, ijtimoiy-emotsional kompetensiya, o'yin texnologiyalari, innovatsion pedagogik mexanizmlar, emotsional rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, rolli o'yinlar, hamkorlik, kommunikativ ko'nikmalar.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА ОСНОВЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. В статье рассматриваются инновационные педагогические механизмы развития социально-эмоциональных компетенций у детей дошкольного возраста на основе игровых технологий. Особое внимание уделяется формированию у детей умений осознавать и выражать собственные эмоции, эффективно взаимодействовать со сверстниками, сотрудничать, находить конструктивные решения в конфликтных ситуациях и понимать эмоциональное состояние окружающих. Анализируются педагогические возможности сюжетно-ролевых, дидактических и интерактивных игр, значение направляющей деятельности воспитателя и необходимость учёта индивидуальных особенностей каждого ребёнка. Обосновывается целесообразность применения инновационных подходов, предполагающих интеграцию игровых ситуаций с образовательными задачами, создание эмоционально безопасной среды и поддержку социальной активности воспитанников. Представленные положения имеют теоретическое и практическое значение для совершенствования методики социально-эмоционального развития детей в условиях дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, дети дошкольного возраста, социально-эмоциональные компетенции, игровые технологии, инновационные педагогические механизмы, эмоциональное развитие, социальная адаптация, сюжетно-ролевые игры, сотрудничество, коммуникативные навыки.

INNOVATIVE PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR DEVELOPING SOCIAL-EMOTIONAL COMPETENCIES IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH PLAY-BASED TECHNOLOGIES

Abstract. This article examines innovative pedagogical mechanisms for developing social-emotional competencies in preschool children through play-based technologies. Particular attention is given to helping children recognize and express their emotions, communicate effectively with peers, engage in collaborative activities, resolve conflicts constructively, and understand the emotional states of others. The article explores the educational potential of role-playing, didactic, narrative-based, and interactive games, highlighting the facilitating role of preschool teachers and the importance of considering children's individual characteristics. Innovative approaches that integrate purposeful learning objectives into play activities, establish an emotionally safe learning environment,

and encourage children's social engagement are discussed. The proposed approaches have theoretical and practical relevance for improving methods of social-emotional development in preschool education and supporting children's interpersonal, emotional, and communicative growth.

Keywords: preschool education, preschool children, social-emotional competencies, play-based technologies, innovative pedagogical mechanisms, emotional development, social adaptation, role-playing games, collaboration, communication skills.

Kirish. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim-tarbiya jarayoniga innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etish hamda bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida bolaning ijtimoiy munosabatlarga kirishishi, o'z his-tuyg'ularini anglay olishi, atrofdagilarning kechinmalarini tushunishi va turli vaziyatlarda o'z xatti-harakatlarini boshqarishga o'rganishi uning keyingi ta'lim bosqichlariga muvaffaqiyatli moslashishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish maktabgacha ta'lim mazmunining muhim tarkibiy yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar bolaning o'z emotsiyalarini tanishi va ifodalashi, boshqa insonlarning hissiy holatini anglashga intilishi, muloqot jarayonida o'zaro hurmatni namoyon etishi, hamkorlik qilishi hamda muammoli vaziyatlarda maqbul xulq-atvor usullarini tanlay olishini qamrab oladi. Ushbu kompetensiyalar bolaning faqat emotsional barqarorligini emas, balki uning ijtimoiy faolligi, mustaqilligi, o'ziga bo'lgan ishonchi va jamoaga moslashish qobiliyatini ham qo'llab-quvvatlaydi. Biroq mazkur sifatlar o'z-o'zidan shakllanmaydi, balki bolaning kundalik faoliyati, kattalar bilan munosabati, tengdoshlari bilan muloqoti va maqsadli tashkil etilgan pedagogik ta'sirlar orqali izchil rivojlanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin yetakchi faoliyat turlaridan biri bo'lib, u orqali bola ijtimoiy tajribani o'zlashtiradi, turli munosabatlarni sinab ko'radi, voqea-hodisalarni o'zicha talqin qiladi va o'z xatti-harakatlarining natijalarini anglay boshlaydi. O'yin jarayonida bola muayyan rol ni bajarish, sherigining fikrini tinglash, umumiy qoidalarga rioya qilish, navbat kutish va yuzaga kelgan kelishmovchiliklarni hal etish kabi ko'nikmalarni egallash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu sababli o'yin texnologiyalaridan maqsadli foydalanish ijtimoiy-emotsional rivojlanishni tabiiy, qiziqarli va bolaning yosh xususiyatlariga mos tarzda tashkil etishning samarali pedagogik yo'nalishi hisoblanadi.

Zamonaviy maktabgacha ta'lim amaliyotida o'yinlardan foydalanishning o'zi yetarli emas, balki ularni aniq rivojlantiruvchi maqsadlar, pedagogik shart-sharoitlar va kuzatish mezonlari bilan uyg'unlashtirish talab etiladi. Masalan, rolli o'yinlar orqali empatiya va ijtimoiy rollarni tushunish, didaktik o'yinlar yordamida emotsiyalarni farqlash, hamkorlikka asoslangan o'yinlar orqali jamoaviy faoliyat va o'zaro yordam ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin. Emotsional vaziyatlarni modellashtirish, ertak qahramonlarining kechinmalarini muhokama qilish, mimika va imo-ishoralar orqali hissiyotlarni ifodalash kabi usullar esa bolalarning o'z kechinmalarini anglash hamda boshqalarning holatiga e'tiborli bo'lish qobiliyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mazkur jarayonda tarbiyachining vazifasi faqat o'yinni tashkil etish bilan cheklanmaydi. U bolalar uchun psixologik jihatdan xavfsiz muhit yaratishi, har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olishi, mustaqil tashabbus ko'rsatishiga imkon berishi va zarur vaziyatlarda pedagogik yo'naltirishni amalga oshirishi kerak. Ayniqsa, bolalarning emotsional ifodalarini tanqid qilmasdan qabul qilish, nizolarni jazolash orqali emas, balki muloqot va o'zaro tushunish orqali hal etishga o'rgatish ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishning muhim shartlaridandir. Bunday yondashuv bolada o'zini erkin ifodalash, boshqalarning fikrini hurmat qilish va ijtimoiy munosabatlarda mas'uliyat bilan ishtirok etish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida qo'llaniladigan o'yin faoliyatini bolalarning ijtimoiy-emotsional ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish, innovatsion o'yin shakllarini pedagogik maqsadlar asosida tizimlashtirish hamda ularning rivojlantiruvchi imkoniyatlaridan izchil foydalanish zarurati mavjud. O'yin texnologiyalarining samaradorligi faqat mashg'ulotlarning qiziqarli tashkil etilishi bilan emas, balki bolalarda emotsional anglash, o'zini boshqarish, empatiya, muloqot va hamkorlik ko'nikmalarining qay darajada shakllanishi bilan belgilanadi. Shu bois mazkur jarayonni ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash va amaliyotga mos innovatsion mexanizmlarni ishlab chiqish alohida ahamiyatga ega.

Ushbu maqolaning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni o'yin texnologiyalari asosida rivojlantirishning innovatsion pedagogik mexanizmlarini nazariy jihatdan yoritish, ularning asosiy tarkibiy qismlarini aniqlash hamda maktabgacha ta'lim amaliyotida qo'llash imkoniyatlarini asoslab berishdan iborat. Mazkur maqsad doirasida ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarning mazmunini ochib berish, o'yin texnologiyalarining rivojlantiruvchi imkoniyatlarini tahlil qilish, tarbiyachining pedagogik faoliyati va rivojlantiruvchi muhitning ahamiyatini belgilash hamda bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mos metodik yondashuvlarni takomillashtirish vazifalari ko'zda tutiladi.

Adabiyotlar tahlili. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi pedagogika, rivojlanish psixologiyasi va maktabgacha ta'lim metodikasi doirasida o'zaro uzviy bog'liq yo'nalishlardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu muammoni o'rganishda bolaning ijtimoiy muhit bilan munosabati, emotsional tajribasining shakllanishi, tengdoshlari bilan hamkorligi va o'yin faoliyatining rivojlantiruvchi imkoniyatlarini birgalikda tahlil qilish muhimdir. Ilmiy adabiyotlarda ijtimoiy-emotsional rivojlanish faqat bolaning his-tuyg'ularini ifodalash qobiliyati bilan cheklanmay, balki o'zini boshqarish, boshqalarning nuqtayi nazarini anglash, ijtimoiy qoidalarga rioya qilish va munosabatlarda maqbul qaror qabul qilish kabi ko'nikmalarni ham qamrab olishi ta'kidlanadi.

L.S. Vygotskiyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasi bolaning psixik taraqqiyotini ijtimoiy muhit va kattalar

bilan o'zaro munosabatlar bilan bog'liq holda tushuntirish imkonini beradi. Ushbu yondashuv nuqtayi nazaridan, maktabgacha yoshdagi bola ijtimoiy tajribani tayyor bilimlar majmui sifatida emas, balki muloqot, birgalikdagi faoliyat va amaliy harakatlar jarayonida o'zlashtiradi. O'yin esa bolaning kundalik tajribasidan kengroq ijtimoiy vaziyatlarni tasavvur qilishi, muayyan rollarni bajarishi va xatti-harakatlarini qoidalarga muvofiq tashkil etishi uchun sharoit yaratadi. Mazkur nazariy qarashlar o'yin texnologiyalarini ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik vositasi sifatida o'rganish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi [1].

J. Piagetning bolaning kognitiv rivojlanishiga oid qarashlari o'yin faoliyatining yosh xususiyatlari bilan bog'liq jihatlarini tushinishda ahamiyatlidir. Uning nazariyasida bola atrof-muhitni faol o'rganuvchi subyekt sifatida talqin qilinadi. O'yin davomida bola voqelikni o'z tajribasi asosida qayta tashkil etadi, ramziy obrazlardan foydalanadi va turli vaziyatlarni tasavvuriy ravishda modellashtiradi. Bu holat maktabgacha yoshdagi bolalarning emotsional vaziyatlarni anglashiga, ijtimoiy rollarning mazmunini tushinishiga hamda o'z tajribasini boshqalar bilan taqqoslashiga yordam berishi mumkin. Shu bilan birga, o'yin mazmunini bolaning rivojlanish darajasiga mos tanlash va pedagogik maqsadlarni aniqlash muhim hisoblanadi [2].

Ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni o'rganishda D. Goleman tomonidan ommalashtirilgan emotsional intellekt konsepsiyasi ham muhim nazariy yo'nalishlardan biridir. Ushbu yondashuv emotsiyalarni anglash, ularni boshqarish, boshqalarning kechinmalariga e'tibor qaratish va munosabatlarni samarali yo'lga qo'yish masalalarini bir-biri bilan bog'liq holda ko'rib chiqishga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim sharoitida mazkur qarashlarni bolalarning yosh imkoniyatlariga moslashtirish lozim. Masalan, hissiyotlarni tasvirlar orqali farqlash, qahramonlarning xatti-harakatlarini muhokama qilish va turli vaziyatlarda qanday munosabat bildirish mumkinligini birgalikda aniqlash bolalarning emotsional lug'atini kengaytirish va ijtimoiy tushunchalarini boyitishga xizmat qilishi mumkin [3].

O'yin faoliyatining ijtimoiy rivojlanishiga ta'siri K. Garveyning bolalar o'yini va o'zaro munosabatlariga bag'ishlangan tadqiqotlarida ham yoritilgan. O'yin bolalarga o'zaro kelishish, qoidalarni qabul qilish, rollarni taqsimlash va birgalikdagi faoliyatni davom ettirish kabi munosabat ko'nikmalarini mashq qilish imkonini beradi. Ayniqsa, syujetli-rolli o'yinlarda bolalar turli ijtimoiy vazifalarni bajarib, boshqa insonlarning pozitsiyasini tasavvur qilishga intiladilar. Bunday tajriba empatiya, hamkorlik va muloqot madaniyatini rivojlantirish uchun pedagogik imkoniyat yaratadi. Biroq ushbu natijalar o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi: o'yinning mazmuni, bolalarning ishtiroki, o'zaro munosabatlar sifati va tarbiyachining nozik yo'naltiruvchi yordami ham muhim omillar hisoblanadi [4].

Maktabgacha ta'limda o'yin asosidagi o'qitish masalasi zamonaviy xalqaro tadqiqotlarda ham keng muhokama qilinadi. K. Hirsh-Pasek va uning hamkasblari o'yin orqali o'rganish jarayonida faol ishtirok, mazmunli tajriba, ijtimoiy hamkorlik va bolaning qiziqishini hisobga olish muhimligini ko'rsatadilar. Ushbu yondashuv o'yinni shunchaki bo'sh vaqtning tashkil etish shakli sifatida emas, balki rivojlantiruvchi va ta'limiy maqsadlarni birlashtiruvchi pedagogik muhit sifatida talqin etish imkonini beradi. Ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni shakllantirishda bu tamoyillar bolalarning tashabbusini qo'llab-quvvatlash, ularga tanlov imkonini berish va tengdoshlari bilan mazmunli muloqotga kirishishini rag'batlantirishda qo'l keladi [5].

Tadqiqot metodologiyasi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni o'yin texnologiyalari asosida rivojlantirishning innovatsion pedagogik mexanizmlarini o'rganish tizimli, faoliyatga yo'naltirilgan, shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlar uyg'unligiga asoslanadi. Mazkur yondashuvlar bolaning emotsional kechinmalari, ijtimoiy munosabatlarini va xulq-atvor ko'nikmalarini yagona rivojlanish jarayonining tarkibiy qismlari sifatida o'rganish imkonini beradi. Bunda o'yin bolalarning yosh xususiyatlariga mos faoliyat shakli, tarbiyachi esa rivojlantiruvchi muhitni tashkil etuvchi va bolaning mustaqil faolligini qo'llab-quvvatlovchi pedagogik subyekt sifatida qaraladi.

Tadqiqotning metodologik asosini bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhit va hamkorlikning ahamiyatini e'tirof etuvchi madaniy-tarixiy yondashuv, o'yin faoliyatining rivojlantiruvchi imkoniyatlarini ochib beruvchi pedagogik qarashlar hamda ijtimoiy-emotsional ta'lim tamoyillari tashkil etadi. Ushbu asoslar o'yin jarayonida bolalarning his-tuyg'ularni farqlash, o'zaro muloqot qilish, hamkorlikda qaror qabul qilish va ijtimoiy vaziyatlarga mos xatti-harakatni tanlash ko'nikmalarini shakllantirish mexanizmlarini tahlil qilishga xizmat qiladi. Xalqaro tadqiqotlarda ham maktabgacha ta'lim muassasalarida maqsadli tashkil etilgan ijtimoiy-emotsional ta'lim dasturlari bolalarning ijtimoiy kompetensiyasi, emotsional ko'nikmalari va xulq-atvorini boshqarish qobiliyatini rivojlantirish bilan bog'liqligi ko'rsatilgan [8].

Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, taqqoslash, umumlashtirish, pedagogik kuzatish, suhbat, faoliyat mahsullarini tahlil qilish va pedagogik diagnostika usullaridan foydalanish nazarda tutiladi. Nazariy tahlil yordamida ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishga oid ilmiy qarashlar o'rganiladi, taqqoslash orqali turli o'yin texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari aniqlanadi, umumlashtirish asosida esa ularni amaliyotga tatbiq etishning asosiy tamoyillari shakllantiriladi. Pedagogik kuzatish bolalarning o'yin paytidagi xatti-harakatlari, tengdoshlari bilan munosabatlari, emotsional ifodalari va hamkorlikka tayyorligini tabiiy sharoitda o'rganish imkonini beradi. Tarbiyachilar bilan suhbat esa o'yinlarni tashkil etish tajribasi, uchraydigan qiyinchiliklar va bolalarning individual ehtiyojlari haqida qo'shimcha ma'lumot olishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni amaliy jihatdan o'rganishda quyidagi mezonlar asosiy yo'nalishlar sifatida belgilanadi: emotsional anglash, emotsional o'zini o'zi boshqarish, empatiya, kommunikativ hamkorlik va ijtimoiy vaziyatlarda maqbul xulq-atvorni tanlash. Emotsional anglash bolaning quvonch, xafalik, qo'rquv va jahldorlik kabi asosiy his-tuyg'ularni farqlashi hamda ularni so'z yoki boshqa ifoda vositalari orqali namoyon etishi bilan tavsiflanadi. Emotsional o'zini o'zi boshqarish ko'rsatkichlari bolaning kutish, o'z navbatiga rioya qilish, kuchli hissiyotlarni maqbul

usulda ifodalash va kattalar yordami bilan tinchlanish strategiyalaridan foydalanishida kuzatiladi. Empatiya mezon boshqa bolaning kechinmalariga e'tibor berish, uning holatini tushunishga intilish va zarur vaziyatda yordam ko'rsatish orqali namoyon bo'ladi. Kommunikativ hamkorlik esa o'zaro fikr almashish, sherikni tinglash, rollarni kelishib taqsimlash va umumiy qoidalarga amal qilishni qamrab oladi.

Tadqiqotning amaliy-metodik modelida o'yin texnologiyalari bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga xizmat qiladigan o'zaro bog'liq pedagogik vositalar tizimi sifatida talqin etiladi. Ushbu model doirasida rolli-syujetli o'yinlar orqali ijtimoiy rollarni tushunish va boshqa insonning nuqtayi nazarini hisobga olish, didaktik o'yinlar orqali emotsiyalarni farqlash, qo'g'irchoq va ertak qahramonlari ishtirokidagi vaziyatlar orqali hissiy holatlarni muhokama qilish, jamoaviy o'yinlar orqali hamkorlik va o'zaro yordam ko'nikmalarini rivojlantirish ko'zda tutiladi. Shuningdek, muammoli o'yin vaziyatlari bolalarni kelishmovchiliklarni zo'rvonliksiz hal etish, muqobil yechimlarni ko'rib chiqish va o'z harakatlarning boshqalarga ta'sirini anglashga yo'naltiradi.

Quyidagi jadvalda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan o'yin texnologiyalarining metodik yo'nalishlari tizimlashtirilgan.

1-jadval.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik-metodik mexanizmlari

Pedagogik mexanizm	Tavsiya etiladigan o'yin texnologiyasi	Rivojlantiriladigan ko'nikma	Kuzatish mezon
Emotsional anglashni shakllantirish	Emotsiyalar tasvirlangan kartochkalar, mimika va hissiyotlarni topish o'yinlari	His-tuyg'ularni farqlash va ifodalash	Bolaning emotsiyalarni tanishi va ularni ifodalashga urinishi
O'zini o'zi boshqarishni qo'llab-quvvatlash	Navbat kutish, qoidali harakat va tinchlanish strategiyalariga asoslangan o'yinlar	Impulslarni boshqarish, qoidalarga rioya qilish	Kutish, qoidaga amal qilish va yordam bilan o'zini tinchlantirish
Empatiyani rivojlantirish	Ertak qahramonlari holatini muhokama qilish, qo'g'irchoqli vaziyatlar	Boshqalarning kechinmalarini anglash	Boshqa bolaning holatiga e'tibor berish va yordam taklif qilish
Kommunikativ hamkorlikni rivojlantirish	Jamoaviy qurish, rollarni taqsimlash va umumiy vazifani bajarish o'yinlari	Muloqot, tinglash va hamkorlik	Fikr almashish, kelishuvga erishish va umumiy ishda qatnashish
Muammoli vaziyatlarda maqbul yechim topish	Syujetli muammoli vaziyatlar va muqobil yechimlarni tanlash o'yinlari	Nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish	Muqobil yechim taklif etish va sherigi bilan kelishishga intilish

Jadvalda keltirilgan pedagogik mexanizmlar o'yin faoliyatini aniq rivojlantiruvchi vazifalar bilan bog'lashga imkon beradi. Ularning amaliy samaradorligi o'yin mazmunining bolalar yoshiga mosligi, faoliyatda ishtirok etish imkoniyatlarining teng taqsimlanishi, tarbiyachining qo'llab-quvvatlovchi munosabati va muntazam kuzatish natijalariga bog'liq. Shu sababli bir xil o'yin barcha bolalarda bir xil natija beradi, deb hisoblash to'g'ri emas. Pedagogik jarayon davomida bolalarning individual sur'ati, nutqiy imkoniyatlari, ijtimoiy tajribasi va emotsional ehtiyojlari hisobga olinishi zarur.

Metodologik jihatdan o'yin texnologiyalarining samaradorligini baholashda dastlabki va keyingi kuzatish natijalarini taqqoslash maqsadga muvofiq. Agar maqola doirasida tajriba-sinov ishlari tashkil etilsa, tadqiqotning boshlang'ich bosqichida bolalarning mavjud ko'nikmalari qayd etilib, keyingi bosqichda maqsadli o'yin mashg'ulotlaridan so'ng yuz bergan o'zgarishlar tahlil qilinishi mumkin. Bunda baholash mezonlari oldindan belgilanishi, kuzatishlar bir xil sharoitlarda olib borilishi va xulosalar real yig'ilgan ma'lumotlarga asoslanishi lozim. Haqiqiy tajriba natijalari mavjud bo'lmagan holatda esa foizlar, ishtirokchilar soni yoki samaradorlik ko'rsatkichlarini taxminiy tarzda keltirish ilmiy jihatdan asosli hisoblanmaydi.

Tadqiqotni tashkil etishda bolalarning manfaatlarini himoya qilish va pedagogik etika talablariga rioya etish ham muhim metodologik shart hisoblanadi. Kuzatish jarayoni bolaga bosim o'tkazmasdan, uning tabiiy o'yin faoliyatiga imkon qadar kam aralashgan holda olib borilishi kerak. Bolalarni emotsional xususiyatlari bo'yicha salbiy baholash yoki bir-biri bilan keskin taqqoslashdan qochish, kuzatish natijalarining maxfiyligini ta'minlash va zarur hollarda ota-onalar bilan hamkorlik qilish lozim.

Shunday qilib, taklif etilayotgan metodologik yondashuv ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni o'yin texnologiyalari orqali rivojlantirishni nazariy tahlil, maqsadli pedagogik tashkil etish va mezonlarga asoslangan kuzatish bilan birlashtiradi. Uning asosiy mazmuni bolaga tayyor xulq-atvor qoidalarini o'rgatish bilangina cheklanmay, balki o'z his-tuyg'ularini tushunish, boshqalarning kechinmalarini hisobga olish, hamkorlik qilish va kundalik ijtimoiy vaziyatlarda mustaqil yechim topish imkoniyatlarini yaratishdan iborat.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish ularning shaxs sifatida shakllanishi, tengdoshlari bilan sog'lom munosabatlar o'rnatishi va keyingi ta'lim bosqichlariga muvaffaqiyatli moslashishini ta'minlovchi muhim pedagogik yo'nalish hisoblanadi. Mazkur kompetensiyalar bolaning o'z his-tuyg'ularini anglash va ifodalash, emotsional holatini boshqarish, atrofdagilarning kechinmalarini tushunish, hamkorlik qilish hamda turli ijtimoiy vaziyatlarda maqbul xatti-harakatlarni tanlash qobiliyatlari bilan belgilanadi. Shu bois ularni rivojlantirish maktabgacha ta'lim jarayonida alohida mashg'ulotlar bilan cheklanib qolmasdan, kundalik muloqot va o'yin faoliyatining

mazmuniga izchil singdirilishi lozim.

Tadqiqot doirasida ko'rib chiqilgan nazariy qarashlar va pedagogik yondashuvlar o'yin texnologiyalari bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun keng imkoniyatlarga ega ekanligini asoslaydi. Rolli-syujetli o'yinlar orqali bolalar turli ijtimoiy rollarni anglash va boshqa insonlarning nuqtayi nazarini hisobga olishga o'rgansalar, didaktik o'yinlar yordamida his-tuyg'ularni farqlash hamda ularni ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin. Jamoaviy va hamkorlikka asoslangan o'yinlar o'zaro kelishish, sherikni tinglash, umumiy qoidalarga amal qilish va birgalikdagi faoliyat natijasi uchun mas'uliyatni his etishga yordam beradi. Muammoli o'yin vaziyatlari esa bolalarni kelishmovchiliklarni tinch yo'l bilan hal etish va muqobil yechimlarni izlashga yo'naltiradi.

O'yin texnologiyalarining rivojlantiruvchi imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishda tarbiyachining kasbiy mahorati va pedagogik yondashuvi muhim o'rin tutadi. Tarbiyachi o'yin mazmunini bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mos tanlashi, ularning mustaqil tashabbuslarini rag'batlantirishi, o'z fikrini erkin bildirishiga sharoit yaratishi hamda o'zaro hurmatga asoslangan emotsional xavfsiz muhitni ta'minlashi zarur. Bunda bolalarning his-tuyg'ularini inkor etmaslik, ularni salbiy baholashdan saqlanish va yuzaga kelgan nizolarni muloqot orqali bartaraf etishga ko'maklashish alohida ahamiyat kasb etadi.

Maqolada tizimlashtirilgan pedagogik mexanizmlar ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonini maqsadli tashkil etish uchun metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Buning uchun emotsional anglash, o'zini o'zi boshqarish, empatiya, kommunikativ hamkorlik va muammoli vaziyatlarda maqbul yechim topish kabi yo'nalishlar o'zaro uyg'unlikda rivojlantirilishi lozim. Shuningdek, bolalarning o'yin jarayonidagi ishtiroki, tengdoshlari bilan munosabatlari va emotsional ifodalarini muntazam kuzatish pedagogik yordamni individual ehtiyojlarga moslashtirish imkonini beradi.

Maktabgacha ta'lim amaliyotini takomillashtirish maqsadida tarbiyachilar uchun ijtimoiy-emotsional rivojlanishga yo'naltirilgan o'yinlar to'plamini ishlab chiqish, o'yin faoliyatini tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalarni boyitish, o'ta-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish va bolalarning rivojlanish dinamikasini kuzatish mezonlarini takomillashtirish tavsiya etiladi. O'yinlarni tanlashda bolalarning individual imkoniyatlari, nutqiy rivojlanishi, ijtimoiy tajribasi va emotsional ehtiyojlarini hisobga olish barcha tarbiyalanuvchilarning faol ishtirokini qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, o'yin texnologiyalariga asoslangan innovatsion pedagogik mexanizmlarni maktabgacha ta'lim jarayoniga maqsadli va izchil tatbiq etish bolalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish uchun muhim shart-sharoitlarni yaratadi. Ushbu jarayonning samaradorligi o'yinlarning mazmunan puxta ishlab chiqilishi, tarbiyachining bolaga yo'naltirilgan pedagogik faoliyati, emotsional jihatdan xavfsiz muhit va muntazam kuzatishning uyg'unligiga bog'liq. Kelgusida mazkur yondashuvlarni amaliy tajriba-sinov ishlari orqali tekshirish, turli yosh guruhlarida ularning imkoniyatlarini qiyosiy o'rganish va olingan natijalar asosida metodik tavsiyalarni takomillashtirish istiqbolli ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda O'RQ-595-son "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. - URL: <https://lex.uz/> (qonun raqami bo'yicha qidirish).
- [2] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentabrda PQ-3261-son "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. - URL: <https://www.lex.uz/uz/acts/-3334234>.
- [3] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-mayda PQ-4312-son "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori. - URL: <https://lex.uz/docs/-4327235>.
- [4] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrda 802-son "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori. - URL: <https://lex.uz/> (hujjat raqami bo'yicha qidirish).
- [5] Выготский Л. С. Мышление и речь. - Москва: Лабиринт, 1999.
- [6] Piaget J. Play, Dreams and Imitation in Childhood. - New York: W. W. Norton & Company, 1962.
- [7] Goleman D. Emotional Intelligence. - New York: Bantam Books, 1995.
- [8] Garvey C. Play. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.
- [9] Hirsh-Pasek K., Golinkoff R. M., Berk L. E., Singer D. G. A Mandate for Playful Learning in Preschool: Presenting the Evidence. - New York: Oxford University Press, 2009.
- [10] Blewitt C., Fuller-Tyszkiewicz M., Nolan A. et al. Social and Emotional Learning Associated With Universal Curriculum-Based Interventions in Early Childhood Education and Care Centers: A Systematic Review and Meta-analysis // JAMA Network Open. - 2018.